

Co se stalo s Bulkesem?

Marián Sloboda

marian.sloboda@seznam.cz

Abstract: "What happened to Buljkes?" is a brief report made on the basis of a short investigation in Maglic, an ordinary village with unique history. It is situated about 20 km to the northwest from Novi Sad in Vojvodina, Yugoslavia. Maglic is inhabited by almost 3,000 people, mostly allochthonous Serbs, who have renamed "Buljkes" to "Maglic". In the 18th century German immigrants colonized the place of today's Maglic. The German population left their homes at the end of the WWII. From 1945 to 1949, the village first served as a military base for Greek soldiers fighting in the Greek Civil War (1946–49) in the troops of the Communist Party of Greece (KKE), then it became a Greek commune with its own lead and authorities, independent of Yugoslav government and the Yugoslav legal system, dependent, however, on Yugoslav economic support and, of course, on decisions of the KKE. It was disbanded in September 1949 after a conflict between Tito and Stalin (Informbyro) had broken out in 1948 and after the KKE decided to join Stalin against Tito. The central parts of the article focus on the situation and history of the commune. Since in 1949 most of the members of the Bulkes community moved to Czechoslovakia, it is an important part of the history of the Greek community in Czechia.

V severní části dnešní Jugoslávie se rozprostírá rozsáhlá nížina, mnohem větší než ta jihomoravská nebo polabská. Nazývá se Vojvodina a jejím střediskem je asi třístatisícové město Novi Sad. Asi 20 kilometrů na severozápad od Nového Sadu se nachází sedmitisícové městečko Báčský Petrovec, které je správním centrem stejnojmenného okresu, tzv. opštiny. Součástí této opštiny je několik málo přilehlých hospodářských samot, tzv. salašů, typických pro tuto úrodnou a zemědělsky velmi využívanou nížinu, a také několik menších vesnic. Nejbližší Báčskému Petrovci je vesnice Maglič s téměř třemi tisíci obyvateli (viz mapka). Její jméno možná souvisí se srbským slovem "magla", tedy "mlha", a jak ona sama souvisí s Bulkesem, z kterého v roce 1949 přijelo několik stovek Řeků do Československa, si ukážeme za chvíli.

Maglič vypadá jako jakákoliv jiná vesnice tzv. panonského typu. Vesnice tohoto typu se nacházejí na území rozkládajícím se od jižního Slovenska přes Maďarsko až po Vojvodinu. Toto území bylo kdysi součástí jednoho státu – Rakouska-Uherska. Na první pohled uhodí do očí rozdíly mezi českými a vojvodinskými vesnicemi – stavitelé domů ve Vojvodině nešetřili místem (na takové rovině je ho opravdu hodně). Tamní vesnice jsou velké a u nás by mnohé z nich byly považovány za městečka. Domy jsou nízké, jednopatrové, výjimečně dvoupatrové (viz snímky 5, 9), a nepřiléhají k silnici jako u nás, ale jsou od ní odděleny širokým travnatým pruhem porostlým stromy (viz snímky 4, 5 a 6), což je účinná ochrana proti vytrvalému prudkému slunci, které v létě dokáže vojvodinskou rovinu značně rozpálit.

Maglič je ale přece jen oproti okolním obcím něčím zvláštní – téměř všichni jeho obyvatelé jsou Srbové. Možná by to mohlo znít překvapivě, že osídlení vesnice Srby považují za zvláštnost v severním Srbsku, za něž se Vojvodina oficiálně počítá. Avšak obyvatelstvo okolních obcí – Báčský Petrovec, Hložany (srbsky Gložan) a Kulpín – tvoří převážně Slováci. První z nich přišli do Vojvodiny spolu se Srby, Maďary, Němci, Chorvaty, Rusíny, Židy, Čechy a dalšími už před 250 lety, tj. v době tereziánské kolonizace po odchodu Turků z území Vojvodiny a připojení tohoto území k habsburské monarchii. Např. v městečku Báčský Petrovec dnes tvoří přes tři čtvrtiny obyvatelstva Slováci, a když se procházíte po tamních ulicích, uslyšíte specifický slovenský dialekt vojvodinských Slováků. Také v Magliči žijí Slováci, což se dá dobře zjistit např. na hřbitově (hřbitovy jsou vždy takovou malou kronikou vesnice), je jich ale jen poskrovnu.

Dnešní obyvatelstvo Magliče není původní, nepřistěhovalo se za tereziánské kolonizace, ale mnohem později – až v letech 1949–53 z ostatních částí Vojvodiny, z jižního Srbska a z Bosny a Hercegoviny. Noví osadníci dali vesnici i nový název, a to podle hory nacházející se na rozmezí Bosny, Hercegoviny a Černé Hory – "Maglič". Původní název obce zněl "Bulkes", srbsky vyslovováno s měkkým l a psáno "Buljkes". Bulkes se poprvé zmiňuje už ve 13. století pod ještě starší maďarskou variantou názvu pro skupinu vesnic v oblasti dnešního Magliče – "Kesi". Pozdější maďarský název "Savoljkesi" se proměnil v německé a srbské "Buljkes" (Prezentacija, 2002).

Za tereziánské kolonizace obsadilo prostor dnešního Magliče německé obyvatelstvo. To se od roku 1786 přistěhovalo z různých částí jazykově německého území od Lotrinska po Švábsko a Rakousko a proměnilo prostor Bulkesu ve vesnici s asi 1100 obyvateli bydlícími v 230 domech. V roce 1900 měl Bulkes cca 3 tisíce obyvatel (Prezentacija, 2002). Němci ale vesnici opustili s odchodem německých okupačních vojsk na konci

druhé světové války nebo byli násilně vyhnáni po válce a zanechali po sobě dobře vybavené domy. Dodnes stojí na magličské návsi německý kostel (viz snímky 4 a 7) a obyvatelé vědí o (bývalém) německém hřbitově. Ten je dnes ale zcela zarostlý téměř neproniknutelným houštím (viz snímek 8).

Po odchodu Němců dostali vesnici k dispozici řečtí emigranti z řad odbojové armády ELAS, vedené řeckými komunisty. Mnoho jejích členů se nemohlo smířit s Varkizskou smlouvou, která pro ně znamenala odzbrojení a kapitulaci. Bulkes byl coby řecký uprchlický tábor založen v květnu 1945. Byl jen jedním z několika takových táborů v Jugoslávii, další byl např. v Kumanovu, “z kterého je 25. května 1945 přeloženo 1454 osob do Vojvodiny”, uvádí podle archivního pramene jugoslávský historik M. Ristović ve své poměrně obsáhlé studii o řecké komuně v Bulkesu (Ristović, 1997, odtud jsou i následující údaje).

Jugoslávie dovolila vytvoření exteritoriální řecké komuny v Bulkesu na žádost Komunistické strany Řecka (KSR). Většinu obyvatelstva tvořili bojovníci ELASu a jejich rodinní příslušníci. Obec se několika dalšími transporty rozrostla a počet obyvatel se pohyboval kolem 3–3,5 tisíce. Pro rok 1946 je doložen počet 4023 obyvatel, z toho bylo jen 161 žen a 30 dětí. Před rozpuštěním komuny v roce 1949 počet obyvatel dosáhl asi 4,5 tisíce osob. Počet a složení obyvatelstva Bulkesu se měnily, protože docházelo k přemísťování obyvatelstva podle potřeb KSR a podle vojensko-politické situace, např. se zvýšil počet dětí po tom, co byly evakuovány z Řecka do Jugoslávie (viz Ristović, 1998). Z vlastní vůle ale obyvatelé odcházet z vesnice nemohli, jejich pohyb byl přísně omezován, opouštět vesnici mohli jen lidé s povolením: členové vedení komuny, zásobovači a lidé zaměstnaní mimo vesnici (v roce 1947 pracovalo mimo obec kolem 290 lidí). Řekové v Bulkesu byli vázáni k obci rovněž důsledkem toho, že Bulkes měl vlastní měnu. Obyvatelé tedy peníze, které vydělali, nemohli použít za hranicemi obce. Kromě toho byly jejich platy v porovnání se srbskými pracujícími nižší. Celkově byl režim v obci hodně přísný, což vedlo k projevům nespokojenosti a samovolnému opouštění obce, které ale bylo ze strany vedení klasifikováno jako dezertérství a trestáno.

Kolem dvou tisíc práce schopných obyvatel bylo zaměstnáno v zemědělství. Založeny byly i dílny, nemocnice, domov pro děti bez rodičů a kulturní zařízení – divadlo, kino, knihovna a školy: základní škola a nižší gymnázium s výukou v řečtině. V Bulkesu fungovala ovšem i vojenská akademie, kde byli školeni důstojníci pro oddíly Demokratické armády Řecka (DSE) a posílání k nim přes jugoslávské, albánské a bulharské území. Tato skutečnost byla také příčinou, proč se Bulkes stal prostředkem propagandy a tématem diskuzí a sporů na mezinárodně politické úrovni.

V Bulkesu existovala i tiskárna, kde komunita tiskla kromě vlastních peněz i učebnice a jiné knihy. Dále vydávala noviny “Foni tu Bulkes” (Hlas Bulkesu), dětský časopis “Ta Aitopula” (Orlíci, resp. Pionýři) ad. Činnost bulkeské tiskárny měla velký význam nejen pro samu obec, ale zejména pro celou řeckou levicovou emigraci.

Bulkes byl záměrně uzavřen svému blízkému okolí a izolován (z iniciativy řeckého komunistického vedení), byl vyňat z působnosti jugoslávských právních předpisů, měl vlastní vedení a vlastní represivní orgány. Obec řídil jak politicky, tak hospodářsky zvláštní orgán, který podléhal rozhodnutím ÚV KSR a byl oficiálně uznán jugoslávskými úřady. V čele tohoto orgánu, tedy tzv. předsedou komunity uprchlíků, byli Michalis Paktasidhis (který byl v roce 1948 prohlášen za zrádce a vyloučen z KSR), od roku 1947 Michalis Terzis, v letech 1948–49 Alexis Macukas.

Komunita v Bulkesu měla být samosprávná a ekonomicky soběstačná. Byla vlastně společenským experimentem, který měl uskutečnit ideální obec podle komunistické ideologie. Pokus o realizaci soběstačné obce ale selhal a Bulkes musel být hospodářsky podporován ze strany Jugoslávie. Právě hospodaření Bulkesu bylo prostředkem zákroku jugoslávského vedení proti této komunitě. Předcházela mu však střet KS Jugoslávie s Informbyrem.

V červnu 1948 Nikos Zachariadhis, předseda KSR, zformuloval vztah KSR ke KSJ a z jeho prohlášení vyplynulo, že se ve sporu mezi Titem a Stalinem přiklání na stranu Informbyra, tedy Stalina. Následovalo několik vystoupení řeckých komunistů proti KSJ, intenzivně si v tomto počínalo právě vedení Bulkesu v čele s A. Macukasem. K roztržce však došlo také uvnitř samé řecké emigrace v Jugoslávii. Politice KSJ stranili většinou Makedonci. Rozkol citelně postihl i řecké děti v dětských domovech v Jugoslávii (viz Ristović, 1998, s. 71nn.). V Bulkesu přerostl ve fyzické střety, které si vyžádaly i lidské oběti.

Jugoslávské vedení prohlásilo, že nemá nic proti rozhodnutí oficiálních představitelů Bulkesu přiklonit se k stanovisku Informbyra, ale upozornilo, že nehodlá trpět jejich výstupy proti jugoslávským vedoucím orgánům a Titovi. Jugoslávská státní kontrolní komise provedla v Bulkesu inspekci a shledala a doložila, že hospodaření

bulkeského vedení je “spekulativní”, podvodné a poškozují ekonomiku Jugoslávie. Dále referovalo o tom, že vedení Bulkesu vytvořilo privilegovanou skupinu a špatně zachází s ostatním obyvatelstvem, omezuje jeho pohyb, kontroluje poštu mezi obcí a okolním světem, dopouští se fyzického násilí na obyvatelstvu, obohacuje se na úkor něj atd. Závěrem zprávy komise bylo to, že se vedení Bulkesu chová vůči FNR Jugoslávii nepřátelsky. Jugoslávské vedení se nato rozhodlo “přijmout opatření” a zasáhnout tak do záležitostí Bulkesu. KSŘ pak v dané nepříznivé situaci dohodla s československou a maďarskou stranou transport svých přívrženců do Československa přes území Maďarska. N. Zachariadhis poslal vedení Bulkesu direktivu, na základě níž 8. srpna 1949 představitelé komuny podali žádost předsedovi jugoslávské vlády J. Brozi Titovi a ministru zahraničních věcí Edvardu Kardeljovi o přesun k maďarským hranicím. Jugoslávské vedení žádosti vyhovělo a 30. srpna došlo k prvnímu transportu. V září se uskutečnily další tři transporty. O osudech těchto emigrantů po jejich příchodu do Československa pojednává např. P. Hradečný (2000).

Asi 800 obyvatel Bulkesu ale zůstalo v Jugoslávii (Prezentacija, 2002). Už v době konfliktu v Bulkesu byli Makedonci přesunováni do nedalekých táborů Gakovo a Kruševlje a po rozpuštění komuny odešli ti, co v ní zůstali, převážně do NR Makedonie. Podle sdělení několika obyvatel Magliče a podle náhrobků na srbském hřbitově žijí dnes v Magliči tři řecké rodiny: Skutelisovi, Josifidhisovi a Konstantinidhisovi (viz snímky 3, 10, 11 a 12). Na hřbitově se objevila i makedonsky znějící jména (Krstevski, Kočevski), ale to o jejich nositelích neříká nic směřovatelného. Ani o těchto třech rodinách respondenti výslovně nepotvrdili, že jsou z původní řecké komunity v Bulkesu. V internetové prezentaci obce Maglič (viz Prezentacija, 2002) se však uvádí, že několik obyvatel vesnice z této řecké komunity pochází, a jeden historik z Báčského Petrovce prohlásil, že zůstalo pět šest rodin.

V této krátké zprávě o Magliči a Bulkesu jsem se pokusil zprostředkovat čtenářům informace, které jsem získal při svém pobytu ve Vojvodině a jednodenním výletu do Magliče. Pro získání více údajů o řecké komunitě v Bulkesu v letech 1945–49 se nabízí možnost kontaktovat Místní úřad Magliče, členy řeckých rodin, popř. místního historika. Údajně existuje i monografie o Bulkesu, která by mohla poskytnout spoustu informací. Dalším pátráním by se snad podařilo mnohem uspokojivěji zodpovědět otázku, která stojí v názvu tohoto příspěvku: Co se stalo s Bulkesem?

LITERATURA

HRADEČNÝ, Pavel, 2000. *Řecká komunita v Československu, její vznik a počáteční vývoj (1948–1954)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

PREZENTACIJA Opštine Bački Petrovac, 2002. URL: <http://www.backipetrovac.org.yu/>.

RISTOVIĆ, Milan, 1997. Eksperiment Buljkes: “grčka republika” u Jugoslaviji 1945–1949. In *Godišnjak za društvenu istoriju*, IV, sv. 2–3, s. 179–201.

RISTOVIĆ, Milan, 1998. *Dug povratak kući. Deca izbeglice iz Grčke u Jugoslaviji 1948–1960*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, Čigoja štampa.